

Kyšiai – mūsų kultūros dalis?

Nors kyšininkavimo mastas kelių policijoje ir gydymo įstaigose mažėja, pagal kyšininkavimą sveikatos apsaugos srityje Lietuva išlieka viena labiausiai korumpuotų Europos Sąjungos (ES) šalių, rodo „Transparency International“ 2016 m. pasaulinis korupcijos barometras.

Emilija ČEPULIONYTĖ

Keturiskart mažiau nei 2013 m. (23 proc.) su kelių policija susidūrusių gyventojų (6 proc.) teigia mokėję kyšį pareigūnams. Tuo metu vis dar kas ketvirtas (24 proc.) gydymo įstaigoje apsilankęs gyventojas prisipažįsta davęs kyšį. Rumunijoje kyšį gydytojams prisipažįsta davęs kas trečias pacientas (33 proc.), ir tai yra vienintelė ES valstybė, kurioje kyšininkavimas sveikatos apsaugos srityje didesnis nei Lietuvoje. Latvijoje kyšį gydymo įstaigose mokėjo 13 proc., Estijoje – 5 proc., Lenkijoje – 6 proc., Vokietijoje – 2 proc. pacientų.

Vieni iš lyderių

Pasaulinio korupcijos barometro „Transparency International“ organizuoto sociologinio tyrimo, kuriuo siekiama išsiaiškinti žmonių korupcinę patirtį ir jų nuomonę apie šalies institucijų korumpuotumą,

duomenimis, iš ES valstybių daugiausia kyšininkaujama Rumunijoje (29 proc.), Lietuvoje (24 proc.) ir Vengrijoje (22 proc.). Tiek gyventojų per 2015 m. pabaigoje–2016 m. pradžioje vykdytą apklausą teigė mokėję kyšį bent už vieną viešojo sektoriaus paslaugą (sveikatos apsaugos, teismų, policijos, už oficialių dokumentų gavimą, valstybės apmokamą išsilavinimą, nedarbingumo ar kitas socialines lengvatas).

Mažiausiai kyšininkaujama Vokietijoje, Slovėnijoje ir Ispanijoje (po 3 proc.), Kipre ir Portugalijoje (po 2 proc.). Estijoje kyšį yra mokėję 5 proc., Lenkijoje – 7 proc., Latvijoje – 15 proc., Baltarusijoje – 20 proc., Rusijoje – 34 proc. gyventojų.

Tik 7 proc. Lietuvoje kyšį davusių gyventojų apie tai pranešė atitinkamoms institucijoms. 15 proc. lietuvių atrodo, kad visuomenėje pranešti apie kyšininkavimą yra priimtina.

Kas ketvirtas gydymo įstaigoje apsilankęs mūsų šalies gyventojas prisipažįsta davęs kyšį

Duodančiųjų mažėja?

Praėjusių metų pabaigoje buvo sudarytas „Lietuvos korupcijos žemėlapis 2016“. Tokie žemėlapiai buvo pradėti rengti 2001-aisiais. Iki 2008 m. buvo vykdomos tik Lietuvos gyventojų ir verslininkų apklausos, nuo 2008-ųjų apklausiami ir valstybės tarnautojai. Praėjusių metų tyrimą atliko visuomenės nuomonės ir rinkos tyrimų centras „Vilmorus“ Lietuvos Respublikos specialiųjų tyrimų tarnybos užsakymu. Kokios tendencijos išaiškėjo?

„Lietuvos korupcijos žemėlapis 2016“ rodo, kad jau tik 16 proc. gyventojų per pastaruosius metus davė kyšį. Prieš dvejus metus per analogišką apklausą kyšį per pastaruosius metus prisipažino davę net 24 proc. šalies gyventojų (beje, toks

skaičius nurodomas ir 2016 m. pasauliniame korupcijos barometre, nors šių rodiklių tiesiogiai lyginti negalime, nes iš esmės skiriasi tyrimų metodikos, – gautus duomenis galime lyginti tik konkretaus tyrimo „rėmuose“). Kyšį davusių verslo atstovų skaičius per dvejus metus reikšmingai nepasikeitė. Naujausios apklausos metu kyšį prisipažino mokėję 5 proc. įmonių atstovų, 2014 m. – 6 proc. Praėjusių metų apklausoje kyšį nurodė davę 6 proc. valstybės tarnautojų. 2014-aisiais valstybės tarnautojų to nebuvo klausta.

Kyšiai tebesprendžia problemas

„Lietuviai dar niekada taip nesigėdijo kyšininkavimo, tačiau džiaugtis – per anksti. Kiekviena apklausa turi paklaidą, tad saky-

LABIAUSIAI KORUMPUOTI – GYDYTOJAI IR SEIMŪNAI?

Gyventojų nuomone, šiuo metu Lietuvoje labiausiai korumpuotos įstaigos ar institucijos yra šios:

- * sveikatos apsaugos institucijos / ligoninės (2016 m. taip manė 51 proc. apklaustųjų, 2014 m. – 55 proc.);
- * Seimas (2016 m. – 42 proc., 2014 m. – 26 proc.);
- * teismai (2016 m. – 37 proc., 2014 m. – 30 proc.);
- * savivaldybės (2016 m. – 22 proc., 2014 m. – 25 proc.);
- * partijos (2016 m. – 22 proc., 2014 m. – 8 proc.);
- * policija (2016 m. – 17 proc., 2014 m. – 26 proc.);
- * Vyriausybė (2016 m. – 15 proc., 2014 m. – 6 proc.);
- * ministerijos (2016 m. – 11 proc., 2014 m. – 6 proc.);
- * prokuratūra (2016 m. – 10 proc., 2014 m. – 9 proc.);
- * verslas (2016 m. – 9 proc.);
- * žemėtvarkos institucijos (2016 m. – 6 proc., 2014 m. – 6 proc.);
- * Viešųjų pirkimų agentūra (2016 m. – 5 proc.);
- * aukštosios mokyklos, kitos švietimo ir mokymo įstaigos (2016 m. – 4 proc., 2014 m. – 6 proc.).

Įmonių atstovų nuomone, šiuo metu Lietuvoje labiausiai korumpuotos įstaigos ar institucijos yra šios:

- * sveikatos apsaugos institucijos / ligoninės (2016 m. taip manė 27 proc. apklaustųjų, 2014 m. – 26 proc.);
- * Seimas (2016 m. – 23 proc., 2014 m. – 11 proc.);
- * savivaldybės (2016 m. – 20 proc., 2014 m. – 18 proc.);
- * teismai (2016 m. – 18 proc., 2014 m. – 18 proc.);
- * partijos (2016 m. – 15 proc., 2014 m. – 7 proc.);
- * policija (2016 m. – 9 proc., 2014 m. – 14 proc.);
- * ministerijos (2016 m. – 8 proc., 2014 m. – 4 proc.);
- * Vyriausybė (2016 m. – 8 proc., 2014 m. – 4 proc.);
- * Viešųjų pirkimų agentūra (2016 m. – 8 proc., 2014 m. – 3 proc.);
- * žiniasklaida (2016 m. – 4 proc., 2014 m. – 3 proc.);
- * prokuratūra (2016 m. – 4 proc., 2014 m. – 4 proc.);
- * žemėtvarkos institucijos (2016 m. – 3 proc., 2014 m. – 4 proc.);
- * muitinės (2016 m. – 3 proc., 2014 m. – 4 proc.);
- * valstybės įstaigos (2016 m. – 3 proc.);
- * Valstybinė maisto ir veterinarijos tarnyba (2016 m. – 2 proc.);
- * verslas / verslo magnatai (2016 m. – 2 proc.).

ti, jog tendencijos – džiugios, galėsime tik po tam tikro laiko. Kita vertus, net ir 16 proc. davusiųjų kyšį – milžiniškas skaičius atsižvelgiant į Europos kontekstą“, – sako „Transparency International“ Lietuvos skyriaus vadovas Sergejus Muravjovas.

Pašnekovo teigimu, akivaizdžią pažangą matome policijos sektoriuje, net sveikatos apsaugos srityje pacientai vis rečiau kyšininkauja, tačiau situacija dar nėra tokia, kokia galėtume itin džiaugtis. „Tiek pat daug žmonių, kaip ir prieš dvejus metus, mano, kad kyšiai padeda spręsti problemas. Tad tie, kas teikia viešąsias paslaugas, turi ypatingą pareigą savo elgesiu parodyti, kad kyšių duoti nereikia“, – pabrėžia S. Muravjovas.

2016-aisiais manančiųjų, kad kyšis padeda spręsti problemas, buvo 68 proc., prieš dvejus metus – 69 proc. Pernai taip manė 48 proc. verslininkų, 2014 m. – 43 proc.

„Gydytojai, valstybės tarnautojai turi būti labai dalykiški ir stebėti, kaip jie bendrauja su visuomene. Žmonėms, kurie dar neatsikratė ilgus metus gyvusio stereotipo, kad paslauga bus suteikta nekokybiškai, jeigu už ją papildomai nesumokėsi, turi nekilni nė menkiausias abejonės, jog taip galėtų būti konkrečiu atveju“, – teigia pašnekovas.

Pasak Lietuvos gyventojų, korupcija šalyje – labai rimta problema. Taip mano 56 proc. apklausos dalyvių. Didesnį susirūpinimą gyventojams kelia tik maži atlyginimai, didelės kainos, emigracija iš Lietuvos ir alkoholizmas. Tai, kad korupcija – labai rimta problema, mano 35 proc. apklaustų verslininkų ir 32 proc. valstybės tarnautojų.

Priežastys – skirtingos

Kaip matyti tiek iš gyventojų, tiek iš verslininkų atsakymų, nuomonės dėl labiausiai korumpuotų įstaigų ar institucijų mūsų šalyje sutampa. Neabejotinai lyderiauja sveikatos apsaugos institucijos / ligoninės, antrąją vietą užima Seimas. Kodėl? S. Muravjovo teigimu, priežastys – gana skirtingos.

„Mūsų politikai vis dar nesu-

geba veikti skaidriai priimdami tam tikrus sprendimus, ir tai suteikia pagrindą žmonėms abejoti jų sąžiningumu. Iš čia ir atsiranda nepasitikėjimas Seimo nariais ar politikais apskritai“, – pabrėžia pašnekovas.

„Transparency International“ atstovas ragina tiek vietas, tiek nacionalinio lygmens politikus skirti daugiau dėmesio glaudesniai bendravimui su rinkėjais. Galima pradėti nuo savo veiklos deklaravimo, susitikimų su interesų grupėmis įvardijimo, gaunamų teisės aktų projektų pasiūlymų viešinimo ir pan. Taip kuriamas veiklos skaidrumas, didinantis pasitikėjimą, ir tokių politikų pavyzdžių jau yra.

„Apie politiką ir politikus daugiau kalbame teoriškai, o štai sveikatos apsaugos sistema su visais jos netobulumais yra tai, su kuo susiduriame nuolat. Ir čia sunku ką nors konkrečiai kaltinti, nes tiek gydytojai, tiek slaugytojai neretai patys yra situacijos įkaitai. Visiems savaime suprantama, kad sveikatos apsaugos srityje būtina reforma, kuri daugelį dalykų pakeistų iš esmės. Kol kas ta linkme žengiami tik pirmieji žingsniai. Sveikatos apsaugos ministerija pripažįsta, kad kyšių problema egzistuoja, ji – labai aktuali, telieka imtis ryžtingų sprendimų“, – sako S. Muravjovas.

Pasak pašnekovo, kyšininkavimo pažabojimas sveikatos apsaugos srityje turi tapti prioritete naujos valdžios veiklos sritimi. Žmonės Lietuvoje vis geriau supranta korupcijos ir kitų neskaidrių veiksmų kainą ir vis mažiau pasirodę su ja taikstyti. „Ragindami naująją Vyriausybę prisiminti, jog žmonėms korupcija – viena didžiausių problemų. Tie, kurie moka mokesčius, nenori taikytis su prasta paslaugų kokybe, kai jie kreipiasi į gydytojus ar bando užrašyti vaikus į darželius. Jie suvokia kyšininkavimą kaip viešųjų paslaugų broką, o korupciją – apskritai kaip politikų norą pasipelninti iš visų mūsų kišenių. Taigi vienintelė išeitis toli žvelgiančiam politikui – realūs veiksmai prieš korupcines sistemas mūsų šalyje ir už didesnę skaidrumą“, – tikina S. Muravjovas.

Savivaldybėse – daugiau skaidrumo

Lietuvos savivaldybės ateityje bus reitinguojamos pagal korupcijos lygį. VŠĮ Projektų valdymo ir mokymų centras kartu su Lietuvos pramonininkų konfederacija rengia tam būtiną metodiką. Ko iš jos galima tikėtis, kalbamės su Projektų valdymo ir mokymų centro direktoriumi ir projekto vadovu Vaidotu PETRONIU.

Emilija ČEPULIONYTĖ

– Kodėl prireikė šios metodikos?

– Kai mes kalbame apie korupciją ar net matome jos apraiškas, vis tiek iki galo nesuvokiame, kad ji veikia kiekvieną iš mūsų. Tarkime, jeigu mano kaimynas davė kyšį savivaldybės darbuotojui ir tai jam padėjo išspręsti problemą, atrodytų, niekas dėl to nenukentėjo. Tačiau iš tikrųjų taip nėra. Kiekvienas nelegalus euras kainuoja kiekvienam iš mūsų. Geriausias to pavyzdys yra praėjusiais metais Specialiųjų tyrimų tarnybos atliktas tyrimas energetikos sektoriuje, parodęs, kiek Lietuvos gyventojai permokėjo už energiją. Skaičiai – įspūdingi. Kalbėta apie 24 mln. eurų, permokėtų vien Vilniaus miesto savivaldybėje, tačiau visoje šalyje šis skaičius siekia iki 70 mln. eurų, ir tai – tik per trejus metus. Kitai pariant, kažkas yra suinteresuotas didesne nauda sau, o moka už tai mes visi.

– Ką mums turėtų parodyti jūsų renkama informacija?

– Ši metodika padės išryškinti ne tik korupcijos paplitimą tam tikrose savivaldybėse, bet ir silpnąsias vietas, kur ta korupcija gali pasireikšti. Kalbama apie viešuosius finansus, viešuosius pirkimus, biudžeto lėšų naudojimą ir kt. Taigi mes skaičiuosime tam tikrus rodiklius ir juos pateiksime visuomenei, kad būtų galima suvokti grėsmes ir jų išvengti. Šiandien esame atlikę tik bandomuosius tyrimus 10 Lietuvos savivaldybių, tačiau jau nuo vasaros planuojame tirti visas savivaldybes, tad rudenį

turėtume turėti aiškius apibendrintus duomenis. Juos įvardysime kaip Gero valdymo reitingą.

– Kodėl pasirinktas savivaldybių lygmuo?

– Todėl, kad sprendimai, priimami šiuo lygmeniu, bene labiausiai veikia kiekvieną iš mūsų – nuo darželių ir mokyklų iki viešojo transporto ar sveikatos priežiūros paslaugų. Labai norėtusi šias paslaugas gauti kokybiškas, bet tuo pat metu už jas nepermokėti.

– Kurdami metodiką remiatės Norvegijos pavyzdžiu. Kodėl būtent šios šalies?

– Norvegija – labai įdomi šalis, kuri iš vidurinio lygmens yra išgijusi korupciją. Paprastas gyventojas net nesupranta, kad toks dalykas kaip kyšio davimas savivaldybės darbuotojui už palankesnio sprendimo priėmimą gali egzistuoti. Tiesa, ties tuo dirbta gerus 30 metų, ir šandien rezultatas jau yra. Kaip seksis Lietuvai, sunku prognozuoti, tačiau dabartinė situacija negali toliau tęstis.

– Ar savivaldybės linkusios bendradarbiauti?

– Reikia pasakyti, jog savivalda labai nenoriai pripažįsta, kad jos teritorijoje egzistuoja vieni ar kiti skauduliai, ir tai būdinga visai Lietuvai. Linkstama slėpti net akivaizdžius faktus, apie tai nekalbėti. Tačiau pirmasis žingsnis kovoje su korupcija – pripažinti problemą ir apie tai kalbėti garsiai. Mūsų valdininkai, net ir suprasdami, kas konkrečiai yra negerai, randa įvairių pasiteisinimų ir atsikalbinėjimų. Taip būti neturėtų. Telieka tikėtis, kad su visuomenės pagalba padėtis ims keistis.